

МАРКО АТЛАГИЋ

ПЕЧАТИ КАРАЂОРЂЕВИ И ЊЕГОВИХ ПРВАКА У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Айстѳракић. Аутор у раду обрађује печате из времена Првог српског устанка. Истовремено, анализира сфрагистичке симболе и сврстава их у одређене периоде развоја. Потом констатује да је сфрагистика Првог српског устанка дала одређени допринос у развоју Српске сврагистике уопште.

Кључне речи. Печат, Карађорђе, сфрагистика, сфрагистички симболи.

У времену од избијања Првог српског устанка 1804. године, па до краја XIX вијека у политичкој историји Србије постоје два периода развоја. Политичка историја Србије нашла је свој одраз и на пољу сфрагистике, науке о развоју и употребе печата.¹ У сфрагистичком смислу, тај период можемо подијелити на два раздобља:

1. **Сфрагистички устанички период** — период револуционарне борбе, односно период напредне сфрагистичке дјелатности, а траје од 1804 до 1830. године;
2. **Сфрагистички период изградње печатних симбола нововјековне српске државности**, чији период траје од 1830. године па до краја вијека.

Први српски устанак поставио је себи циљеве — ослобођење српских простора од Турака, а субјект ослобађања је свакако војска коју обавезно прате печати и

---

¹ Bartol Zmajić, *Heraldika*, Zagreb 1971, 61–71; Алекса Ивић, *Српски њечати и грбови*, Нови Сад 1900; Pavao Andelić, *Srednjojvjekovni pečati Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970; Franjo Bulić, *Sigillo dell'abbate di S. Maria di Hvare a Cittavecchia*, *Bullettino di archeologia e storia Dalmata*, Split 1906; Марко Атлагић, *Вексиколошко — сфрагистичко-хералдички симболи у време карађорђева усѳанка*, Митолошки зборник VII, Рача — Београд, 2002, 83–95; С. Шакота, Прилог сфрагистици Првог српског устанка, Београд 1960, 105–111.

печатни симболи и изградња нове власти у ослобођеним крајевима; ту власт неминуно прате печати, па је формирање слободне државе захтијевало правну сигурност званичних и приватних аката, па су печати били незаобилазан фактор обезбијеђења аутентичности докумената.²

У читавом раздобљу трајања Првог српског устанка, сфрагистички извори били су печати, заставе и грбови, па је зато изучавање застава, грбова и њихових симбола један од приоритетних задатака.³

Печати, као средство вјеродостојности одређених докумената имају документационо, културно-историјску и естетску вриједност. Када су у питању печати Првог српског устанка, онда они осликавају културно и политичко стање српског друштва тога доба. Печати из Првог устанка доспјели су до нас на два начина:

1. Као отисци израђени на воску,
2. Као оригинални метални негативи.

Иако отисци у воску нису изведени у свим случајевима прецизно, они ипак сачињавају претежан дио грађе. Печати који имају ознаке Устанка јављају се веома рано, заправо послје неколико мјесеци по његовом избијању.⁴ У току Устанка, значајније војне старјешине, виђенији кнезови и установе имали су своје печате. Било је и случајева да су појединци располагали са два или више печата, као нпр. Карађорђе, Јаков Ненадовић, Лука Лазаревић, а вјероватно и други. Они су их употребљавали према врсти аката, односно према врсти кореспонденције, што је била уобичајена сфрагистичка пракса.⁵

Печати су у Устанку имали посебну улогу и значај и то у првом реду због опште неписмености која је тада владала у Србији, а потписи нису играли важну улогу, пошто су их умногоме стављали сами писари. Печати су били једноставно и поуздано средство, којима су се служили и неписмена лица, јер је њихова сликовитост била за свакога лако разумљива.

Печати у Првом српском устанку су отискивани у воску црвене и црне боје, а рјеђе помоћу чађи од свијећа. Гледано у цјелини, печати Првог српског устанка могу се уклопити у општи ток развоја наших печата, иако имају неке специфичне карактеристике.⁶

² Marko Kostrenčić, *Fides publica (javna vjera) u pravnoj istoriji Dalmacije i Hrvatske do kraja XV veka*, Београд 1930.

³ Марко Атлагић-Божидар Шекуларац, *Помоћне историјске науке*, Приштина 1997, 327–367; Марко Атлагић, *Вексикологија као помоћна историјска наука*, Српска слободарска мисао, март-април, Београд 2004, 70–92; Bartol Zmajčić, *Heraldika*, Zagreb 1971, 1–57; Антон В. Дујишин, *Zbornik plemstva I, II*, Zagreb 1938–1939, 5–35; Милош Тирић, *Хералдика*, Београд 1988.

⁴ Београд, Архив Српске академије наука и уметности (= АСАНУ), бр. 377, документ из 1804.. Документ је у Музеју првог српског устанка.

⁵ Епископ Никанор, *Стари манастирски печатни*, Старинар 1–2, Београд 1891, 31–32.

⁶ Стојан Новаковић, *Хералдички обичаји у Срба у примени и књижевности*, Годишњица Николе Чупића, VI, Београд 1884, 56.

Устаници Првог српског устанка добили су прве заставе из Војводине, исто тако добили су и прве печате из војвођанских крајева,⁷ а касније и из Русије.⁸ Ако се гледа сфрагистичка форма, онда печати Првог устанка имају западно-европску хералдичко-сфрагистичку форму.

Печатни симболи били су углавном одраз Устанка. То су били симболи који су одражавали борбу, а касније борбу за национално ослобођење. У ликовном смислу печати Устанка имају облике класицистичког стила, а било је случајева када су печати рађени и у барокном стилу. Устанички печати припадају монограмном или грбовном типу. Легенде су писане на посебним пољима и то ћиричним писмом.

1. Карађорђеви печат из 1806. године

Печат је округлог облика.⁹ У печатном пољу, на подножју, налазе се два грба и то лијево грб Босне — укрштени кључеви окруњени црначким главама и грб свеколиког српства — крст са четири оцила. Изнад њих је у округлом малом пољу окруњени бијели двоглави орао — симбол куће Немањића. Између доњег и горњег грба положени су симболи: заставе, ђулад, укрштени двогледи, копља и бојна сјекира. Около печата у кругу стоји ћирилички натпис: БЖ: МЛ: ГЕ: ПЕ: НА: ВС: СЕ: И БОС, што значи: божије ју милостију Георгиј Петровић народа свега србскога и босанског.

⁷ Душан Ј. Поповић, *Срби у Војводини II*, Нови Сад 1959, 289.

⁸ Павле Васић, *Српска мисија за време Првог усџанка*, Историјски гласник I-II, Београд 1954, 169-170.

⁹ Београд, Историјски музеј Србије, инв. бр. 34/563, О проналаску печата писано је у Србским новинама од 16. маја 1872.

2. Печат Правитељствујућег совета

Печат је округлог облика. У печатном пољу налазе се два овална симбола. С лијеве стране је мањи грб — грб Трибалије — Србије (стрелицом прободена вепрова глава), а са десне је стране грб свеколиког српства — крст са оцилима. Изнад њих су положене круне, повише њих су зраци сунца лучно распоређени. Около печата у кругу стоји ћирилични натпис: ПРАВИТЕЉСТВУЈУЩИ СОВЕТ СЕРБСКИ. Овај печат био је јако популаран, што поред осталог доказује и то да га је Вук С. Караџић ставио на насловну страну свога дјела **Правитељствујући совет**, издатог у Бечу 1860.

3. Карађорђево званично печат

Печат је овалног облика. Израђен је од месинга. Монограмног је типа. По средини печатног поља смјештен је овални штит у коме се налази Карађорђево монограм (Г. П.). Изнад штита је шљем са круном на којој је положена савијена оклопна рука која у шаци држи сабљу — грб Раме — Херцеговине. Око штита распоређени су војни симболи: заставе, ђулад, пушка, топови и укрштени двогледи. Легенда је на врпци, а гласи: КОМЕНДАНТ ФО СЕРВИЕ. Ово „ФО“ вјероватно значи од Србије. Печат се налази у Историјском музеју Србије, инв. бр. 34/563.

4. Печат Луке Лазаревића

Елипсастог је облика. Израђен је од месинга. Са спољне стране плоче печата угравиран је знак радионице у облику два укрштена пијука. Печат спада у грбовни тип.¹⁰ У средини печатног поља налази се грб свеколиког српства — крст са оцилима, а изнад штита је положена круна. Око грбовног штита налазе се симболи: топови, ђулад, заставе, бојна сјекира, сабља, копље и један барјак крсташ. Легенда је гравирана ивицом печата и гласи:

КОМЕНДАНТ ШАБАЧКИ ЛУКА ЛАЗАРЕВИЋ.¹¹

5. Печат Младена Миловановића

Има елипсастог облик.¹² Израђен је од челика. На десној страни печатног поља је фигура младића у оклопу са шљемом на глави. У лијевој руци држи исукану сабљу, а у десној испруженој ручну вагу која се налази у средини малог штита (штитића), као најважнији печатни симбол. Изнад штитића је шљем, а десно од њега су војни симболи: заставе, труба, копље и пушка са бајонетом. Испод штитића је орао раширених крила, који у кљуну носи врпцу (траку) на којој пише девиза: МЛАДЕН. Симболи означавају војну моћ, праведност и побједу. Облик орла је

¹⁰ Марко Атилагић-Божидар Шекуларац, *Помоћне историјске науке*, 344.

¹¹ Београд, Историјски музеј Србије, инв. бр. 37/566. Овај је печат је 1905. године поклонила Народном музеју Милица, удова Алексе Лазаревића. Печат је заједно са Историјском збирком Народног музеја предат Музеју Првог српског устанка 1955.

¹² Београд, Историјски музеј Србије, инв. бр. 1/5. Печат је поклонен Народном музеју Србије 1887. године.

руски, а не немањићи, па према томе симболизује руску помоћ, а не немањићко наслијеђе.¹³

6. Печат војводе Марка Катића

Печат има елипсасти облик.¹⁴ Израђен је од челика. На печату је угравирани окруњени пропињући лав.¹⁵ Печат има елипсасти оквир у којем је угравирана легенда: МАРКО КАТИЋ ВАИВОДА БОЛГАРСКИ. Почетак и крај текста раздваја омањи крст. Печат је највјероватније настао између 1806–1810. године, јер је Катић погинуо већ 1810. године. Лик лава је симбол Бугарске. Зашто је Србин Марко Катић узео баш тај хералдички симбол и зашто је Марко ВАИВОДА БОЛГАРСКИ, нејасно је па остаје да се разјасни. Међутим, могуће је да је и грешка мајстора коме је написана легенда приликом гравирања можда била нечитка.

7. Печат Стојана Чупића

Има елипсасти облик, а израђен је од месинга. Овај печат спада у ред грбовних печата. У средини печатног поља налази се штит са крстом и четири оцила. Изнад штита је шлем са круном на којој је положена савијена оклопљена рука која у шасти држи сабљу — симбол Раме — Херцеговине. С обе стране штита постављене су заставе, а испод њих топовске гранате и ђулад. Легенда је исписана на врпци гласи: МАЧВЕ СТОЈАН ЧУПИЋ ТИСЈАЧНИК. Печат се налази у Историјском музеју Србије, инв. бр. 24/98.

8. Карађорђево прстен печат

Спада у монографски тип печата. У средини печатног поља урезан је Карађорђево монограма (ГП). Око монограма постављени су војни симболи. Испод монограма је исписана 1811. година, што показује годину израде печата. По ивици печатног

¹³ Марко Атлагић, *Културни споменици у Србији и сусједним земљама и двоглави орло као национални српски хералдички симбол*, *Духовност писане културе Срба у контексту културе балканских Словена*, Приштина-Лепосавић 2006, 234–258.

¹⁴ Београд, Историјски музеј Србије, инв. бр. 19/93

¹⁵ Бартол Змајић, *Хералдика*, 23.

поља угравирана је легенда: ВЕРХОВНИ ВОЖД НАРОДА СЕРБИЕ. Печат се налази у Историјском музеју Србије, инв. бр. 8/82. О проналаску овог печата писано је у Србским новинама (од 16.В 1872.), као и у Гласнику Српског ученог друштва (бр. 36, стр. 4).

Пажљивом анализом печатних симбола у печатима из Првог српског устанка можемо закључити да су печатни симболи били одраз друштвених прилика српског друштва тога времена. Као централни печатни симболи у печатима Устанка јављају се: вепрова глава прободена стрелицом — симбол Трибалије (Србије), крст са

четири оцила — симбол свеукупног српства, савијена оклопљена рука која у шаци држи сабљу — симбол Раме (Херцеговине), окруњени двоглави орао, симбол Русије, Карађорђево монограм — симбол вође Устанка, ручна вага — симбол праведности.¹⁶ Поред ових главних печатних симбола у печатима из Првог српског устанка јављају се и печатни симболи који симболизују војску и рат: топови, ђулад, ратне заставе, ратне сјекире, копља, трубе, пушке и сабље. Сви ови симболи, поред осталог, имали су и мобилизаторски карактер, јер су снажно дјеловали на устанике као мотивационо средство у борби против Турака.¹⁷

MARKO ATLAGIĆ

THE SEALS OF KARADJORDJE AND OF OTHER MOST PROMINENT LEADERS IN THE FIRST SERBIAN UPRISING

Summary

The seals which carry the symbols of the First Serbian Uprising appeared quite early, only a few months after its breakout. The seals with the Uprising symbols have a

¹⁶ Марко Атлагић, *Вексиколошко-сфрагистичко-хералдички симболи у време Карађорђевог устанка*, Митолошки зборник VII, 85–87.

¹⁷ Историјски музеј Србије, *Први српски устанак и обнова српске државе*, Београд, 2004, стр. 178–219.

distinct West-European heraldic form. According to their main symbols, these seals belong to either the monogram or the coat-of-arms type. In this paper, the seals of Vozd Karadjordje, Proviteljstvujušči Sovjet [Rulling Council], Mladen Milanović, Stojan Čupić, Voivode Marko Katić, as well as of Luka Lazarević have been analysed. The central symbols of their seals are a reflection of the then Serbian society (the Serbian lands, the Serbian army, war and justness).

Key words. Seal, Karadjordje, sfragistics, sfragistic symbols.